

PSICHOLOGINĖ NEPILNAMEČIŲ NUSIKALTĖIŲ TIPOLOGIJA BURŽUAZINĖJE LIETUVOJE

A. ENDZINAS

Siame darbe norima panagrinėti psichologinės nepilnamečių nusikaltėlių tipologijos principus, atitinkamą klasifikaciją, sudarytą Kauno universiteto prof. J. Vabalio-Gudaičio, ir parodyti, kaip praktiškai ji buvo taikoma buržuazinėje Lietuvoje nepilnamečių nusikaltėlių Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaigoje. Jos taikymas, vadovaujant prof. J. Vabalui-Gudaičiui, leido įstaiigos kolektyvui naudoti pažangesnius, pritaikytus auklėtinių psichikai, auklėjimo metodus.

Pagal buržuazinėje Lietuvoje veikusių baudžiamąjį kodeksą mažamečiai iki dešimties metų buvo nepakaltinami. Nusikaltėliai nuo dešimties iki septyniolikos metų neterminuotais teismo sprendimais buvo siunčiami į drausmės auklėjimo įstaigą, o nuo 18 iki 21 metų — baudžiamu kalinimu. Tačiau teismo nuosprendžiu patekę į šią įstaigą iki 17 metų nusikaltėliai galėjo būti joje laikomi iki 21 metų amžiaus.

Buržuazinėje Lietuvoje veikė keturios drausmės auklėjimo įstaigos, iš kurių trys priklausė Teisingumo ministerijai. Valstybinės buvo vyrų drausmės auklėjimo įstaiga Kalnaberžėje, Kėdainių raj., ir kiek vėliau įsteigta Jurdaičiuose, Joniškio raj. Mergaičių drausmės auklėjimo įstaiga įkurta 1925 metais šv. Katerinos moterų vienuolyne Krakėse, Kėdainių raj. Pagal sutartį, sudarytą su Kraikių vienuolynu, valstybė per Teisin-

gumo ministeriją išmokėdavo kasmet vienuolynui nemažą sumą, skaičiuodama auklėtinei po 2,50 lito dienai. Duodavo joms drabužius bei apavą ir teikė subsidiją vienuolyno pastato, skirto auklėjimo įstaigai, statybai. Ketvirta, Gropiškio darbo auklėjimo įstaiga, netoli Klaipėdos, priklausė autonominei Klaipėdos krašto administracijai ir buvo jos išlaikoma. Teismo nuosprendžiu nuteisti 18—21 metų nusikaltėliai buvo kalinami Alytaus kalėjime.

Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaiga buvo plačiausiai žinoma visuomenės. Ja gąsdino nepaklusnius ar sunkiai auklėjamus vaikus. Tai lyg ir bazinė nepilnamečių nusikaltėlių drausmės auklėjimo įstaiga Lietuvoje: prižiūrėjo mergaičių drausmės auklėjimo įstaigą Kraikių vienuolyne, skirstydavo auklėtinius ir dalį jų, būtent, „sunkesnius“ persiųdavo į Jurdaičius. Per ją atsiskaitydavo su vienuolyno administracija.

Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaiga įkurta 1925 metais buvusio carinės Rusijos ministro P. Stolypino, žinomo savo agrarine reforma, dvare Kalnaberžėje, dvylika kilometrų nuo Kėdainių. Buvusiuose dvaro tvartuose, paverstuose gyvenamomis patalpomis, įrengti auklėtinių miegamieji, klasė, dirbtuvė, virtuvė, valgykla ir dargi mokytojų butai. Vėliau personalui gyventi buvo pastatyti atskiri namai. Įstaigai priklausė gražioje apylinkėje esantis

dvaro ūkis su dideliu vaismedžių sodu bei parku ir 80 ha žemės plotu, prieinančiu prie Nevėžio. Įstaigai vadovavo kunigas M. Jonaitis, vėliau metęs kunigystę ir vedęs.

Auklėjamąjį darbą Kalnaberžės įstaigoje M. Jonaitis organizavo, remdamasis užsienyje (Vokietijoje, Prancūzijoje ir kitur) taikomu vadinamuoju progresyviu pagal elgesį, auklėtinių grupavimu. Jis paruošė ir išleido studiją „Kriminalinės pedagogikos pradmenys“¹, kurioje panaudojo Kalnaberžės įstaigos 1926–1930 metais sukaupią medžiagą.

Auklėtiniai pagal elgesio progresyvumą įstaigoje buvo skirstomi į pataisos ir drausmės, priežiūros ar pasitikėjimo ir laisvųjų grupę. Be to, įstaigoje padariusiems nusikaltimus dar buvo drausmės ar bausmės grupė. Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaigoje veikė tiriamųjų grupė; ką tik atvykę nepilnamečiai nusikaltėliai buvo tiriami ir aprašomi. Čia buvo tiriama psichiniu požiūriu, stengiamasi nustatyti jų charakterio bruožus, palinkimus, sudaroma asmens byla su visais aprašymais ir iš vietos gautomis žiniomis. Iš jos auklėtiniai buvo perkeltami į pataisos ar drausmės grupę, iš šios pagal elgesio pažangumą į priežiūros ar pasitikėjimo grupę. Joje buvo atrenkami sunkiau auklėjami ir siunčiami į Jurdaičius. Gerai besielgiantieji auklėtiniai Kalnaberžės įstaigoje buvo keliami į sekančią, t. y. laisvųjų, grupę, kurioje naudojosi beveik visiškai laisve įstaigos ribose. Įstaigoje auklėtiniai paprastai išbūdavo dvejus trejus metus, kai kuriais atvejais ir ilgiau. Iš laisvųjų grupės buvo paleidžiami atostogų. Auklėjimo taryba, sudaryta iš įstaigos pedagogų, viršininko, kapeliono, sprendavo auklėtinių kėlimo

ir paleidimo atostogų bei kitus klausimus².

Atostogos būdavo terminuotos arba neribotos. Terminuotų atostogų auklėtiniai buvo retai paleidžiami, tik kai būtina reikėjo aplankyti tėvus. Dažniausiai praktikuotos neribotos atostogos, per kurias auklėtinis buvo lankomas ir prižiūrimas. Jei žinios apie auklėtinį būdavo blogos, jį grąžindavo į auklėjimo įstaigą.

Neribotų atostogų auklėtiniai buvo paleidžiami namo arba išleidžiami dirbti pas valstiečius, amatininkus. Daugelis apylinkės valstiečių, amatininkų, net agronomų pagal sutartį, sudarytą su auklėjimo įstaiga, paimdavo paleidžiamą atostogų auklėtinį ūkio darbams. Tuo pačiu reikia pastebėti, kad autoriui nežinomas faktas, kad auklėtinis būtų buvęs atiduotas tarnauti dvarininkui, kaip tai tvirtina V. Karvelis savo knygoje³. Pedagogai turėdavo aplankyti tarnaujantį savo grupės vaiką, susipažinti su jo gyvenimo sąlygomis, išklausti auklėtinio ir šeimininkų nusiskundimų. Esant nusiskundimų iš vienos ar kitos pusės ir mokytojui nustačius nepatenkinamas auklėtinio buvimo sąlygas, sutartis būdavo nutraukiama, ir auklėtinis grąžinamas įstaigon. Valstiečiai, nepatenkinti auklėtinio, patys jį grąžindavo. Jei nusiskundimų dėl išleisto neribotų atostogų auklėtinio nebūdavo, jį po kurio laiko visiškai išleisdavo kaip pasitaisiusį, ir tuomet vaikas išeidavo iš drausmės auklėjimo įstaigos ir policijos žinios bei priežiūros. Buvęs drausmės auklėjimo įstaigos auklėtinis galėjo būti grąžintas įstaigon tik nauju teismo nuosprendžiu⁴.

Nusižengę dar nepaleisti auklėtiniai buvo grąžinami į bausmės ar drausmės grupę, kur režimas buvo ypač griežtas,

¹ M. Jonaitis, Kriminalinės pedagogikos pradmenys, K., 1930.

² Ten pat.

³ V. Karvelis, Anomalių vaikų mokymas Tarybų Lietuvoje, V., 1969, p. 54.

⁴ Z. Pivoriūnas, Atostogaujančiųjų drausmės auklėjimo įstaigų auklėtinių priežiūra.— „Kriminalistikos Žinyras“, 1940, Nr. 32, p. 58—62.

Procentinis Kałnaberžės ir Krakių auklėjimo įstaigų suskirstymas psichiniu požūriū⁵

Metai*	Normalių %		Afektyvių (nervingų) %		Oligofrenų (fiz. ir psich. atsilikusių) %		Debilių (pakrikusių) %		Bendras auklėtinių skaičius	
	vyrų	moterų	vyrų	moterų	vyrų	moterų	vyrų	moterų	vyrų	moterų
1929	46,0	48,6	17,0	21,5	22,0	19,0	15,0	10,6	188	27
1930	39,8		24,8		23,4		12,0		214	12
1931.I.I	34,2		6,3		49,8		9,7		243	
1932 „ „	33,3		11,0		49,5		6,2		291	
1933 „ „	28,2		10,5		56,8		4,5		333	
1934 „ „	30,0		6,8		56,8		6,4		297	
1935 „ „	26,6	39,2	9,1	31,3	59,0	17,7	5,3	11,8	319	51
1937 „ „	39,5		18,8		34,0		7,7		405	
1938 „ „	40,6		17,8		34,0		7,6		418	

1930—1934 m. duomenys apie moteris nepatikimi.

o paskui vėl pradėdavo kopti progresyvinio sugrupavimo pakopomis, pradėdami nuo žemiausios — pataisos — grupės. Toks sugrupavimas skatino savi-auklą, bet kartu ir pataikavimą, prisi-taikymą, apsimetimą. Lengvatos, perspektyvos būti pakeltam į aukštesnę grupę, išleistam atostogų ar tarnauti, tu-rėti laisvių pačioje įstaigoje skatino auklėtinį tvarkytis. Dingus tam akstinui, jis, nusimetęs visus varžtus, vėl nusikalsdavo⁶.

Kalnaberžės ir Krakių drausmės auklėjimo įstaigų auklėtiniai pagal psichines savybes buvo skirstomi į normalius, afektyvius (nervingus), oligofrenus (fiziškai ir protiškai atsilikusius), debilius (pakrikusius). Taip jie apibūdinti įstaigos statistikoje.

Lentelė rodo, kad per tą laiką psichiškai normalių nepilnamečių nusikaltėlių vyrų procentas nuo 46,0% sumažėjo iki 26,6%, mergaičių — nuo 48,6% iki 40,6% ir, atvirkščiai, oligofrenų vyrų per tą laiką padaugėjo daugiau nei dvi-

gubai, o mergaičių oligofrenų — nuo 19,0% sumažėjo iki 17,7%. Afektyvių

Nuo 1938 m. pertvarkytas auklėtinių skirstymas

Metai	Normalių		Atsiliku-sių		Psichopa-tų		Bendras auklėtinių skaičius
	vyrų	moterų	vyrų	moterų	vyrų	moterų	
1939.I.I	53,4		44,9		1,7		463
1940 „ „	59,0		39,4		1,6		505

nepilnamečių nusikaltėlių vyrų procentas sumažėjo nuo 17,0% iki 9,1%, o mergaičių nuo 21,5% padidėjo iki 31,3%. Kadangi šie duomenys buvo paskelbti spaudoje ir jais buvo remtasi ir dabar dažnai remiamasi, susidarydavo įspūdis, kad nusikalsta dažniausiai anomalūs nepilnamečiai, ir tokių nusikaltėlių, ypač berniukų, sparčiai daugėja. Per šešerius (1929—1935) metus jų skaičius padidėjo beveik dvigubai, o normalių nepilnamečių nusikaltėlių — suma-

⁵ Žr. plačiau: A. Endzinas, Nepilnamečių nusikaltėlių statistikos trūkumai.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1940, Nr. 32, p. 77.

⁶ J. Kurklietis. Nepilnamečių auklėjimo sistemos reforma. jos reikalas ir mūsų kolonijų tvarkymo pagrindai.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1937, Nr. 17, p. 232.

žėjo. Tuo tarpu 1937 metų duomenys rodo, kad gerokai padaugėjo normalių nepilnamečių nusikaltėlių, o oligofrenų sumažėjo.

Cia kalbama iš dalies apie tuos pačius auklėtinius, nes 1935—1936 metais ne visi auklėtiniai buvo išleisti. Tiriant priežastį, paaiškėjo, kad Kalnaberžės auklėjimo įstaigoje naujai atgabentus nepilnamečius nusikaltėlius iki 1931 metų tyrė, aprašė bei skirstė vienas darbuotojas, nuo 1931 iki 1937 metų tas darbas buvo pavestas kitam, o nuo 1937 metų pradžios — trečiam. Todėl auklėtinių skirstymas psichiniu požiūriu priklausė nuo darbuotojų normalumo ir anomalumo sąvokų (oligofreno, debiliko, afektyvaus) supratimo ir auklėtinio psichinių savybių vertinimo. Neaišku, kuris iš jų teisingai psichiniu požiūriu vertino atgabentus nusikaltėlius, nes tyrimo grupėje auklėtinis dar buvo laikomas nepilnamečiu nusikaltėliu, o išėjęs iš tos grupės — jau auklėtiniu. Reikia manyti, kad pirmasis ir trečiasis darbuotojai buvo arčiau tiesos. Todėl statistikos duomenys, paskelbti M. Jonaičio knygoje, teisininkų kalendoriuose, Teisingumo ministerijos ir auklėjimo įstaigų žiniaraščiuose, kelia abejonių. Šio straipsnio autorius tai kėlė spaudoje⁷, tačiau duomenys ir toliau nekritiškai naudojami. Nekritiškai juos panaudojo ir V. Karvelis savo darbe⁸.

Vėliau Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaigoje auklėtinių skirstymas psichiniu požiūriu pakeistas, ir pradėta skirstyti į normalius, kurių 1939 m. sausio 1 d. buvo 53,4%, o 1940 m. sausio 1 d. 59,0%, atsilikusius, kurių 1939 m. buvo 44,9%, 1940 m. — 39,4%, ir psichopatus, kurių 1939 m. buvo 1,7%, 1940 m. — 1,6% bendro auklėtinių skaičiaus⁹.

Paprastai nepilnamečiai nusikaltė-

liai teismo nuosprendžiu buvo siunčiami: vyrai į Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaigą, mergaitės — į Krakių. Kadangi Kalnaberžėje nebetilpo atgabunami nepilnamečiai nusikaltėliai, tai 1932 metais atokioje, 28 km nuo Joniškio, miškingoje apylinkėje įsteigta Jurdaičių drausmės auklėjimo įstaiga. Joje gyvenamos patalpos tiek auklėtiniams, tiek ir tarnautojams buvo daug geresnės bei erdvesnės, negu Kalnaberžėje. Įstaiga turėjo ūkį su 80 ha žemės ir visais pastatais. Ūkio darbus turėjo atlikti auklėtiniai. Įstaigoje veikė batsiuvių, stalių, siuvėjų dirbtuvės ir kalvė, kuriose auklėtiniai turėjo mokytis amato (vedėju iki 1935 metų buvo šveicaras Senas).

Labiausiai nesuvaldomi ir agresyvūs Kalnaberžės auklėtiniai, kaip jau minėjome, buvo siunčiami į Jurdaičių drausmės auklėjimo įstaigą. Pvz., iš Kalnaberžės į Jurdaičius 1938 metais buvo perkelti 89 auklėtiniai. Tik Joniškiui artimų rajonų teismai siųsdavo nepilnamečius tiesiog į Jurdaičius. Pastarieji sudarė apytikriai 13—15% visų Jurdaičių auklėtinių¹⁰.

Šioje drausmės auklėjimo įstaigoje buvo laikomasi grynai praktinės grupavimo sistemos. Grupuojama, remiantis auklėtinių stebėjimu, atsižvelgiant į jų temperamentą, elgesį ir polinkį taikytis prie režimo, į jų tarpusavio santykius.

Auklėtiniai buvo skirstomi į šešias grupes. Pirmąją sudarė turintys kalbos, proto ir pojūčio trūkumus. Antrą grupę — atsitiktinai nusikalte normalūs vaikai. Jie buvo reikalingi tik nedidelio auklėjamojo poveikio, todėl įstaigoje naudojosi beveik visiškai laisve. Trečią grupę sudarė normalūs, nusikalte aplinkos neigiamai veikiami. Jie buvo sunkiau pataisomi. Ketvirtoji grupė —

⁷ Ten pat.

⁸ V. Karvelis, Anomalių vaikų mokymas Tarybų Lietuvoje, p. 54.

⁹ Zr. plačiau: A. Endzinas, Nepilnamečių nusikaltėlių statistikos trūkumai, p. 77.

¹⁰ Zr. Ten pat.

auklėtiniai su nedideliais charakterio trūkumais, bet su kai kuriais gabumais; penktoji — su žymiais charakterio iškrypimais ir neturį pusiausvyros; šeštoji grupė — agresyvūs, su nemažais charakterio iškrypimais. Kiekvienos grupės auklėtiniai dar buvo skirstomi į aktyviusius ir pasyviuosius. Bedirbant su auklėtiniais, buvo parengta tam tikra psichologinė charakteristika, praktiškai suformavusi šią grupavimo sistemą. Toks grupavimas nors ir nebuvo mokliškai nuoseklus, bet svarbus praktiniam auklėjimo bei auklėtinių priežiūros darbui, ir nedidelio išprusimo prižiūrėtojas-auklėtojas jį suprato. Patogios patalpos sudarė sąlygas paskirstyti juos atitinkamai pagal grupes į atskirus kambarius. Taigi auklėtojų-prižiūrėtojų vaidmuo čia buvo svarnesnis nei Kalnaberžėje, kur auklėtiniai pereidavo visas grupes, ir auklėtoju-prižiūrėtoju nebuvo galima per palyginti trumpą laiką, kol būna jo grupėje, gerai pažinti auklėtinį ir veikti jį individualiai, atsižvelgiant į elgesį, parinkti tinkamą auklėjimo metodą. Tai, žinoma, atsiliepdavo ir praktikai; auklėjamojo darbo rezultatai Jurdaičių drausmės auklėjimo įstaigoje kartais būdavo geresni nei Kalnaberžėje.

Straipsnio autoriui lankantis Jurdaičiuose, teko stebėti tokį įvykį: į drausmės auklėjimo įstaigos vedėjo Skardžinsko kabinetą įėjo prižiūrėtojas-auklėtojas ir pranešė, kad susimušė du auklėtiniai. Vedėjas liepė prižiūrėtoju-auklėtoju atitverti virvėmis ringą bokso, o pats, paėmęs iš spintos dvi poras bokso pirštinių ir švilpuką, išskubėjo paskui.

Vedėjas liepė peštukams užmauti pirštines ir priverstė boksuotis, o pats teisėjavo ir kartu instruktavo, kaip suduoti smūgį. Mušeikos pradžioje atsikalbinė-

jo, bet muštis pagal visas ringo taisykles turėjo. O jau paskui buvo nagrinėjamos peštynių priežastys ir daromos išvados. Tai buvo pamoka, kurią šie auklėtiniai atsimins, tur būt, visą amžių. Atrodo, panašios auklėjamojo poveikio priemonės buvo dažnai taikomos Jurdaičių drausmės auklėjimo įstaigoje. Iš viso Kalnaberžės darbuotojai siekė teoriškai pagrįsti darbą, o Jurdaičių, gaudami agresyvius, pripratusius prie Kalnaberžės auklėjimo įstaigos režimo, buvo priversti be jokių teorijų, praktiškai siekti teigiamų išdavų. Šiam teiginiui paremti paminėsime tokį faktą: į Kalnaberžės auklėjimo įstaigą buvo priimtas virėjas homoseksualistas. Darbui virtuvėje pastoviai buvo paskirtas palyginti geras, bet impulsyvus 14 metų auklėtinis Kl. Po kurio laiko jis ėmė keistis: tapo nebesuvaldomas, vulgarus. Paaiškėjo homoseksualiniai virėjo santykiai su auklėtiniu Kl. Virėjas buvo pašalintas, o auklėtinis perkeltas į Jurdaičius.

Jurdaičių drausmės auklėjimo įstaigos auklėtinių amžiaus diapazonas buvo daug siauresnis: nuo 14 iki 21 metų. Tai kiek lengvino darbą.

Krakių drausmės auklėjimo įstaigoje buvo siekiama sudaryti šeimos atmosferą, kurioje būtų auklėjama religine bei vienuoliška dvasia¹¹. Visus ruošos, valgio gaminimo ir didelio, 150 ha, ūkio bei sodo darbus vienuolyne kiek įmanoma atlikdavo auklėtiniai nedidelėmis 3—4 asmenų grupelėmis, vadovaujami vienuolyno seserų. Atliekant laukų darbus, buvo justi daugiau laisvės¹²; vienuolyne būta didelio suvaržymo.

Gropišchio auklėjimo įstaiga buvo panašesnė į pataisos darbų koloniją nepilnamečiams nusikaltėliams. Auklėtinių buvo nedaug, ir auklėta joje šeimos sis-

¹¹ Žr. plačiau ten pat.

¹² G. Žmuidzinavičiūtė, Mūsų nepilnamečių nusikaltėlių drausmės auklėjimo įstaigos. — „Kriminalistikos Žinynas“, 1937, Nr. 17, p. 260—264.

temos pagrindu, daug dėmesio skiriant darbiniam auklėjimui.

Taigi kiekviena auklėjimo įstaiga Lietuvoje dirbo savais auklėjimo metodais. Bet skirtingas auklėtinių grupavimas bei skirstymas jose, nevienodi darbo metodai sudarydavo daug painiavos ir sunkumų, tuo labiau, kad perkeltus, pavyzdžiui, iš Kalnaberžės auklėtinius Jurdaičiuose tekdavo naujai, pagal savo darbo sistemą, tirti bei stebėti, aprašyti, grupuoti, veikti.

Kokios buvo auklėjimo išdavos Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaigoje, rodo paskelbta statistinė medžiaga. Iš 950 auklėtinių, teismo nuosprendžiu nukreiptų į Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaigą, 1926—1934 metais tik 281 auklėtinis, arba 29,6%, buvo paleistas iš įstaigos kaip pasitaisęs, 154, arba 16,2% jų, perkelti į Jurdaičius kaip nesuvaldomi, 200 auklėtinių, arba 21,0%, pabėgo ir slapstėsi, 50, arba 5,2%, buvo paleisti, suėjus pilnametystei, 33 auklėtiniai, arba 3,5%, buvo teismo nuosprendžiu paleisti, peržiūrint bylas, 23, arba 2,4%, teismo nuosprendžiu perkelti į kalėjimą, likusieji auklėtiniai, arba 22%, buvo tebelaikomi įstaigoje¹³.

Sie skaičiai rodo, kad džiaugtis auklėjimo išdavomis nebuvo pagrindo, nes teigiamas pedagoginis poveikis telietė maždaug 30% auklėtinių.

Auklėjimo įstaigų darbas buvo svarstomas specialioje spaudoje, globos įstai-gose, tarnybinėse instancijose ir ki-

tur. Konsultuotasi su Kauno universi-teto pedagogikos katedros vedėju prof. J. Vabalu-Gudaičiu, psichologu docentu Vl. Lazersonu, psichiatru prof. J. Bla-žiu ir žymesniais pedagogais. Doc. Vl. Lazersono vadovaujama jauna mokslininkė Giedrė Žmuidzinavičiūtė ap-lankė visas tris valstybines drausmės auklėji-mo įstaigas ir vietoje tyrė auklėjamąjį darbą. Surinktą medžiagą ir išvadas ji paskelbė išsamiaame pranešime, kurio santrauka buvo išspausdinta žurnale „Kriminalistikos Žinynas“¹⁴. Svarstant prieita išvada, kad būtina reorganizuoti auklėjamąjį darbą pirmiausia Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstai-goje.

J. Vabalas-Gudaitis pasiūlė veikian-čioms drausmės auklėjimo įstaigoms pritaikyti kitokią tipologinę klasifikaci-ją. Straipsnyje „Kriminalistinė tipolo-gija“¹⁵ jis apibūdino nusikaltėliams tai-komas tipologines sistemas. Straipsnyje „Sinergatiška nusikaltėlių klasifikaci-ja“¹⁶ prof. J. Vabalas-Gudaitis paskelbė savo nusikaltėlių tipologiją. Kituose darbuose prof. J. Vabalas-Gudaitis pa-tikslino atskirų savo sistemos tipų api-brėžimus, pvz., straipsnyje „Periferiš-kieji nusikaltėliai“¹⁷ — impulsyvių ir refleksoidinių nusikaltėlių savybes. Prie šio klausimo jis grįžo dar kartą straips-nyje „Penitencinės priemonės periferi-nio tipo nusikaltėliams“¹⁸, kur rekomen-duoja konkrečias poveikio priemones minėtojo tipo nusikaltėliams. Išeities tašku laiko psichinį normalumą, kurio sąvoka bei apibrėžimas duota straipsny-

¹³ Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaigos statistikos žinių byla asmeniniame auto-riaus archyve.

¹⁴ G. Žmuidzinavičiūtė, Mūsų nepilnamečių nusikaltėlių drausmės auklėjimo įstaigos, p. 247—277.

¹⁵ J. Vabalas-Gudaitis, Kriminalistinė tipologija.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1935, t. I, p. 161—166.

¹⁶ J. Vabalas-Gudaitis, Sinergatiška nusikaltėlių klasifikacija.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1936, Nr. 8, p. 49—54.

¹⁷ J. Vabalas-Gudaitis, Periferiškieji nusikaltėliai.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1937, t. III, p. 296—301.

¹⁸ J. Vabalas-Gudaitis, Penitencinės priemonės periferinio tipo nusikaltėliams.—„Krimi-nalistikos Žinynas“, 1939, Nr. 25, p. 201—205.

je „Psichinio normalumo sąvoka ir kriminologinė normų reikšmė“¹⁹.

Savo darbuose prof. J. Vabalas-Gudaitis nurodo sunkumus bei ginčus, pasirenkant vieną ar kitą skirstymo principą bei pagrindą. Teisininkai linkę skirstyti nusikaltėlius pagal jų nusikaltimo pobūdį, pagal baudžiamosios teisės straipsnius. Tokia klasifikacija patogi teismų praktikai, tačiau tai ne nusikaltėlių, o nusikaltimų klasifikacija. Šitokia klasikinė srovė atitinka baudžiamąjį kodeksą ir teologinę kriminologiją, pataisomus nusikaltėlius skiriančią į skaištyklą, o nepataisomus — į pragarą.

Sociologinė baudžiamosios teisės srovė nusikaltimo priežastis vienašališkai suveda į socialinių ir ekonominių faktorių įtaką ir verčia teisėjus atsižvelgti į išorines bei švelninančias nusikaltimo aplinkybes.

Nusikaltėlių klasifikaciją sudarė ir kriminologai-psichiatrai, atkreipę kriminologų dėmesį į nusikaltėlių psichiką ir pareikalavę juos grupuoti pagal tipologiškai psichologinę sistemą. Tai buvo žingsnis į priekį. Tačiau psichiatrai specialistai buvo linkę nusikaltimus suvesti į tam tikrų rūšių psychopatijas, nusikaltėlius rūšiavo ne tiek psichologiškai, kiek psychopatologiškai, o dažniausiai iš viso nesilaikė jokio principo²⁰. Prof. J. Vabalo-Gudaičio nuomone, aiškesni buvę ryšiai tarp juridinių, tai yra išorinių, ir psichologinių bei psychopatologinių nusikaltimo elementų. Pasak jo, nusikaltėlius klasifikuoti bus lengviau, jei kriminologinių reiškinių pagrindu imsime konstruktyviąją sinergiją²¹.

Svarstant auklėjimo įstaigų darbo reorganizavimą ir prof. J. Vabalo-Gudai-

čio pasiūlymus, buvo prieita nuomonė, jog nepakanka nepilnamečių nusikaltėlių drausmės auklėjimo įstaigose reorganizuoti auklėjamąjį darbą, įvesti pažangesnį bei tikslesnį auklėtinių klasifikavimą ir grupavimą, bet reikia galvoti apie visos su nusikaltėliais susijusios teisminės bei socialinės sistemos reorganizavimą. Atsiliepdamas į tai, naujasis Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaigos vadovas Iz. Kurklietis, prof. J. Vabalo-Gudaičio vadovaujamas, paruošė du darbus: „Nepilnamečių nusikaltėlių auklėjimo sistemos reforma ir mūsų kolonijų organizavimo pagrindai“ ir „Mūsų nepilnamečių pozityvieji teisės įstatymai, teismai, įstaigos, socialinė globa, jų trūkumai ir reforma“.

Pirmajame darbe Iz. Kurklietis, remdamasis Kalnaberžės ir kitų auklėjimo įstaigų statistika, nagrinėja nepilnamečių nusikaltimo faktorius, auklėjimo įstaigų problemas — jų vidaus darbą, auklėtinių klasifikavimą bei grupavimą, auklėjimo problemas, mokymą, profesinį parengimą bei pasirošimą savarankiskam gyvenimui ir kitus opius šių įstaigų klausimus. Antrasis Iz. Kurklietio darbas „Mūsų nepilnamečių pozityvieji teisės įstatymai, teismai, įstaigos, socialinė globa, jų trūkumai ir reforma“, kuris kaip diplominis buvo įteiktas Teisės fakultetui, daugiau liečia išorinę klausimo pusę. Jame autorius aptarė įstatymų, susijusių su nepilnamečiais nusikaltėliais ir apskritai su jaunuomene, nuostatus ir gana aštriai bei pozityviai, tačiau neišeidamas iš buržuazinės pasaulėžiūros ribų, daro priekaištus buvusiai socialinei globai, įstatymams, nepilnamečių teismų praktikai, iškelia jų trūkumus, svarsto nusikaltėlių globos klausimus ir aptaria

¹⁹ J. Vabalas-Gudaitis, Psichinio normalumo sąvoka ir kriminologinė normų reikšmė. — „Kriminalistikos Žinynas“, 1938, Nr. 22, p. 165—170.

²⁰ „Kriminalistikos Žinynas“, 1935, t. I, p. 161—162.

²¹ Sinergizija bei sąveika profesorius laiko psichofizinę dinaminę sistemą, kai tarp įvairių žmonių susidaro nuolatinis abipusis konstruktyvus ryšys. Kiekvienas kolektyvas (šeima, mokinių klasė, tauta) sudaro interindividinės sinergizijos sistemą.

reformų gaires. Jis iškėlė reikalą išleisti visų pirma „Jaunuolių globos įstatymą“, paskui „Mažamečių ir nepilnamečių auklėjimo įstaigų įstatymą“, „Nepilnamečių teismo įstatymą“ ir kitus. Tačiau dėl savo pasaulėžiūros nesuvokė, kad, prieš reformuojant šiuos faktorius, pirmiausia reformuotinas visas socialinis gyvenimas. Iz. Kurkliečio darbai išjudino ne tik auklėjimo įstaigų problemų svarstymą, bet ir iškėlė reikalą susirūpinti nepilnamečiais nusikaltėliais. Ištraukos buvo išspausdintos „Naujojoje Romuvoje“²² ir „Kriminalistikos Žinyne“²³.

Po ilgų diskusijų, kuriose dalyvavo kai kurie teisininkai, Kauno universiteto Pedagogikos katedros vedėjas prof. J. Vabalas-Gudaitis ir psichologas docentas Vl. Lazersonas, Nervų ir psichinių ligų katedros vedėjas prof. J. Blažys ir kiti, buvo nuspręsta reorganizuoti auklėjamąjį darbą, sustiprinti auklėtinių paruošimą gyvenimui, išmokant juos kokio nors amato, išplėsti dirbtuves, parenkant joms tinkamus instruktorius, ir kartu nuspręsta prašyti vyriausybę paruošti „Jaunuolių globos įstatymą“, nepilnamečių nusikaltėlių baudžiamąjį statuto straipsnių pakeitimo projektus, paruošti nepilnamečių teisminės sistemos bei praktikos reorganizavimo projektą. Ruošiami įstatymai ir reformų projektai, išskyrus pedagoginius, ir liko nebaigti.

Nutarta taip pat pabandyti pritaikyti Kalnaberžės įstaigos prof. J. Vabalas-Gudaičio parengtą nepilnamečių nusikaltėlių tipologiją ir atitinkamai pertvarkyti auklėtinių grupavimą. Tačiau prof. J. Vabalas-Gudaičio siūlomą klasifikacijos ir grupavimo psichologiniu principu sistemą numatyta papildyti grupavimo pagal elgesio progresyvumą elementais. Tuo ir baigėsi drausmės

auklėjimo įstaigų reorganizavimo paruošiamasis darbas.

Pagal aukštesnių instancijų nurodymus nuo 1938 metų vasario 1 dienos Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaigos auklėtinius imta skirstyti į tris grupes: A — mentalinio asocialumo grupę, kuriai priklausė savanaudžiai vadai bei nusikaltimo organizatoriai ir eiliniai savanaudžiai nepilnamečiai nusikaltėliai; B — emocinio asocialumo grupę su afektyviais ir impulsyviais nusikaltėliais; C — primityvių refleksoidinių asocialiųjų grupę su debilais ir imbecilais. Pagal elgesio progresyvumą kiekvienos grupės auklėtiniai buvo suskirstyti į du pogrupius: pataisos ir laisvės. Jiems privalėjo būti taikomas skirtingas Auklėjimo tarybos nustatytas režimas. Kiekviena grupė ir pogrupis turėjo atskiras patalpas, savo grupės vadovą pedagogą ir prižiūrėtojus-auklėtojus, kurie prižiūrėjo auklėtinius ir vadovavo jų darbui. Tiek pedagogai, tiek ir prižiūrėtojai-auklėtojai turėjo taikytis prie grupės psichologinių savybių ir stengtis veikti pagal jas auklėtinius. Tai nebuvo lengva.

Į atskirą tyrimo grupę priimdavo visus nepilnamečius nusikaltėlius, teismo nuosprendžiu atgabentus į įstaigą. Joje turėjo būti nustatomi pagrindiniai auklėtinio charakterio bruožai ir psichinės savybės, surenkamos žinios apie jį ir užvedama asmeninė byla. Šios grupės vadovas mokytojas kartu su įstaigos gydytoju surašydavo medicininę anamnezę, atestuodavo auklėtinį, užpildydavo kartotekos kortelę, ir įstaigos Auklėjimo tarybos nutarimu nusikaltėlis būdavo paskiriamas į atitinkamą auklėjimo grupę.

Jau prof. J. Vabalas-Gudaitis pastebėjo, kad tarp atskirų tipologinių grupių gali pasitaikyti pereinamųjų laips-

²² „Naujoji Romuva“, 1937.

²³ „Kriminalistikos Žinytas“, 1937, Nr. 17.

nių. Skirstant auklėtinius į grupes, tokio tipo asmenys sudarydavo sunkumų. Sunku būdavo iš karto nustatyti, kuriai grupei jie artimesni, todėl nukreipimas ne visada būdavo teisingas ir kai kada po kiek laiko tekdavo auklėtinį kelti į kitą, jo psichologines savybes labiau atitinkančią grupę.

Po pertvarkymo Kalnaberžės drausmės auklėjimo įstaigoje auklėtiniai buvo suskirstyti taip: tyrimo grupėje 1939 metų sausio 1 dieną buvo 39, 1940 m. sausio 1 d.— 46 nepilnamečiai nusikaltėliai: I A — mentalinių — grupėje 1939 m. sausio 1 d. buvo 120 auklėtinių, iš kurių 24 vadai ir 96 eiliniai, 1940 m.— 110 auklėtinių, iš jų 21 vadas ir 89 eiliniai; II B — emocingųjų — grupėje 1939 m.— 235 auklėtiniai, iš kurių 14 afektyviųjų ir 221 impulsyvūs, 1940 m.— 265 auklėtiniai, iš jų 13 afektyviųjų ir 252 impulsyvieji; III C — primityviųjų — grupėje 1939 m. buvo 74, 1940 m.— 84 auklėtiniai.

Perėjimas nuo grupavimo pagal elgesio progresyvumą prie grupavimo psichologiniu principu ir atitinkamas viso įstaigos darbo reorganizavimas, auklėtinių psichines savybes atitinkančių poveikio metodų ieškojimas buvo sunkus ne tik mokytojams bei visam personalui, bet ir ten tuomet buvusiems auklėtiniais. Tai buvo ieškojimo ir blaškymosi laikotarpis, trukęs beveik metus. Kadangi Kalnaberžės auklėjimo įstaigoje ligi tol buvo siekiama kuo greičiau išėti į laisvę (tai skatino visa auklėjimo sistema ir pats nusikaltėlių grupavimas pagal elgesio progresyvumą), tai sudarydavo sąlygas saviuoklai, ir todėl nebuvo reikalo itin rūpintis papildomu auklėjimu. Taigi susidarydavo sąlygos pasyviai viso personalo požiūriui į auklėjimą. Personalas buvo įpratęs tenkintis auklėtinių priežiūra ir jų nušizengimų registravimu. Naujas auklė-

tinų skirstymas išskėlė pedagogams ir visam personalui kitokių uždavinių, pareikalavo nuo pasyvaus auklėtinio stebėjimo pereiti prie aktyvaus pedagoginio poveikio priemonių taikymo, parinkti auklėjimo bei pedagoginio poveikio metodus pagal auklėtinių psichines savybes. Tai ne visiems ir ne visada pasisekdavo. Nebuvo įgūdžių, patyrimo. Auklėtiniai, ligi tol visomis priemonėmis skatinti siekti greičiau išėti į laisvę, ne iš karto teprasiėmė naujus pedagoginio poveikio principus. Ir pedagogai, turėję vadovauti visam grupių auklėjimo darbu, ne iš karto pagavo psichologinio grupavimo principų esmę ir ne iš karto surado auklėjimo raktą — metodą. Tad atsirado reikalas įstaigų pedagogus supažindinti su prof. J. Vabalo-Gudaičio psichologine tipologija, nurodyti jiems veiklos, pedagoginio poveikio gaires.

Nauja grupavimo sistema reikalavo padidinti auklėjimo įstaigos pedagogų kadrus. Naujai priimtieji turėjo būti susipažinę su prof. J. Vabalo-Gudaičio nepilnamečių nusikaltėlių tipologija, turėjo sugebėti taikyti psichines auklėtinių savybes atitinkančius auklėjimo ir mokymo metodus. Taigi iškilo tinkamų mokytojų bei amatų mokymo instruktorių klausimas; jų nebuvo. Darbas ne tik su asocialiais, bet ir apskritai su anomaliais vaikais švietimo sistemoje buvo apleistas. Po 1914—1918 metų karo ir vokiečių okupacijos pirmiausia reikėjo įvesti į vėžes pagrindinės vaikų dalies — normaliųjų — mokymą. Bet, aptvarkius normaliųjų mokymą, buvo susirūpinta ir sutrikusio vystymosi vaikais. Nuo 1932 metų doc. Vl. Lazersonas ėmė skaityti Kauno universiteto Humanitariniame fakultete psichologiją studijuojantiems vaikų psichopatologijos kursą. Nemaža darbų, skirtų nepilnamečiams nusikaltėliams ir auklėjimo įstaigoms, atliko G. Žmuidzi-

navičiūtė²⁴, P. Grinevičiūtė²⁵ ir kiti. Tuo metu pasirodė ir J. Laužiko straipsnis apie anomalių vaikų mokymą²⁶.

1935 m. šiuo klausimu pasisakė ir darbo autorius straipsnyje „Pagalbinių mokyklų reikalai“²⁷. 1931 m. Kaune buvo įsteigta pirmoji buržuazinėje Lietuvoje mokykla anomaliems vaikams mokytis, o 1934 m. išplėsta į dviejų komplektų mokyklą. Iš viso tuo laikotarpiu buržuazinėje Lietuvoje tapo aktualus sutrikusio vystymosi (dėl bendro protinio atsilikimo ir psichologinių sutrikimų) vaikų mokymas bei auklėjimas. Iš kilo taip pat reikalas mokyti vaikus invalidus, ruošti juos gyvenimui, todėl imta steigti specialiąsias mokyklas. Tuomet kilo sumanymas kiekvienoje apskrityje bei didesniuose miestuose Kauno pavyzdžiu steigti pagalbines mokyklas atsilikusiems dėl psichinių bei fizinių sutrikimų ir protišcai atsilikusiems vaikams mokytis. Bet tokioms mokykloms trūko paruoštų mokytojų. Tuo klausimu susirūpinusi Švietimo ministerija iškėlė sumanymą organizuoti specialius gydomosios pedagogikos kursus jau pedagoginę praktiką turintiems mokytojams. Buvo numatyta iš kiekvienos apskrities į juos parinkti po vieną du labiau prityrusius mokytojus.

Iš Šveicarijos, kur tuomet tobulinosi, kaip tik grįžo gydomosios pedagogikos specialistas ir Kauno pagalbinės mokyklos vedėjas J. Laužikas. Jam Švietimo ministerija pavedė sudaryti gydomosios pedagogikos kursų projektą ir programą. Svarstant paaiškėjo, kad vieno vasaros atostogų mėnesio šiai programai išėiti nepakaks, todėl buvo numatyta ją išskirstyti trims semestrams, kas vasa-

rą po vieną, ir baigusiems pripažinti atitinkamą specialybę darbui su anomaliais vaikais. Švietimo ministerija juos organizuoti ir jiems vadovauti pavedė J. Laužikui.

Pirmasis gydomosios pedagogikos kursų semestras 1938 metų vasarą suorganizuotas prie Kauno universiteto Medicinos fakulteto. Mokytojai labai susidomėjo jais. Į kursus iš įvairių apskričių ir miestų suvažiavo arti šimto mokytojų. Vėliau pradžios mokyklų mokytojų susidomėjimas kursais atslūgo ir į antrą semestrą 1939 metų vasarą susirinko 40, o į trečiąjį — vos 20 mokytojų. Tai jau buvo tikri šios srities entuziastai.

Kursuose 1938 metų vasarą dėstė Kauno universiteto prorektorius prof. J. Blažys, skaitęs psichiatriją ir eugeniką, Pedagogikos katedros vedėjas prof. J. Vabalas-Gudaitis, psichopatologas doc. Vl. Lazersonas, skaitęs vaikų psichopatologijos kursą, gyd. Jurgelionis, supažindinęs su fizinėmis vaikų anomalijomis ir gydomąja mankšta. Prof. J. Vabalas-Gudaitis supažindino kursų dalyvius su savo sukurta originalia konstrukcinės sąveikos — sinergazijos pedagogika, kurioje jis kėlė sąveikos ir grįžtamojo ryšio idėją mokymo bei auklėjimo procese. Išaiškino klausytojams ir savo psichologiniu principu sudarytą nepilnamečių nusikaltėlių tipologiją. J. Laužikas dėstė gydomosios pedagogikos pagrindus, psichologinę pedagogiką, supažindino kursų dalyvius su protišcai atsilikusio vaiko psichologija, socialine globa ir kt. Didelė mokytojų dalis tuomet pareiškė norą dirbti su sutrikusio vystymosi vaikais.

²⁴ G. Žmuidzinavičiūtė, Mūsų nepilnamečių nusikaltėlių drausmės auklėjimo įstaigos, p. 247—277.

²⁵ P. Grinevičiūtė, Nepilnamečių nusikaltėlių klausimas mūsų kaimynų valstybėse.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1937, Nr. 17, p. 214—224.

²⁶ J. Laužikas, Defektingi ir atsilikėliai vaikai ir privalomasis mokymas.—„Švietimo darbas“, 1929, Nr. 11 (22), Klaipėda; Kauno miesto psichiškai iškrypusiems vaikams mokykla.—„Mokykla ir gyvenimas“, 1932, Nr. 10—11.

²⁷ J. Vindikas (A. Endzinas), Pagalbinių mokyklų reikalai.—„Mokykla ir gyvenimas“, 1935, Nr. 2, p. 57—61.

Kitais, 1939 metais kursų klausytojai buvo supažindinti su specialiosios psichologijos, neuropatologijos ir kitais psichinių sutrikimų bei jų priežastingumo klausimais, specialiosios didaktikos kursu. Jiems dėstė prof. J. Blažys, doc. Vl. Lazersonas, J. Laužikas ir kiti. V. Karužienė-Ciurlionytė, Šveicarijoje ir Vienoje susipažinusi su pagalbinių mokyklų darbu, dėstė specialiosios metodikos tokioje mokykloje kursą. Ji supažindino su globaliniu mokymo metodu, su muzikiniu auklėjimo metodika, paruošiamuoju rašymo metodu, piešimo, skaičiavimo, darbų ir kitų dalykų mokymo metodika. Doc. Vl. Lazersonas supažindino su psichiatrinio pobūdžio klasifikavimu ir psichiniais susirgimais.

Trečias gydamosios pedagogikos kursų semestras 1940 metų vasarą vyko jau Lietuvai gražintame Vilniuje, Pedagoginiame institute. Tą semestrą buvo gilinama anksčiau išeita medžiaga ir daug dėmesio skiriama vaikų tyrimui testais. Kiekvienas kursų dalyvis turėjo parašyti darbą pasirinkta tema iš sutrikusio vystymosi vaiko psichologijos ar kitų dalykų, pateikti medžiagą apie penkis savarankiškai ištirtus vaikus.

Teisingumo ministerija pasinaudojo

VVPI
Klaipėdos skyrius

Įteikta
1971 m. gegužės mėn.

L I T E R A T Ū R A

1. *Endzinas A.*, Nepilnamečių nusikaltėlių statistikos trūkumai.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1940, Nr. 32, p. 75—79.
2. *Endzinas A.*, Auklėjimo įstaigų problema.—„Mokykla ir gyvenimas“, 1940, Nr. 9, p. 354—363.
3. *Grinevičiūtė P.*, Nepilnamečių nusikaltėlių klausimas mūsų kaimynų valstybėse.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1937, Nr. 17, p. 214—228.
4. *Kurkietis Iz.*, Nepilnamečių auklėjimo sistemos reforma, jos reikalas ir mūsų kolonijų tvarkymo principai.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1937, Nr. 17, p. 229—246.
5. *Kurkietis Iz.*, Mūsų nepilnamečių pozityvieji teisės įstatymai, teismai, įstaigos, socialinė globa, jų trūkumai ir reforma. Dipl. darbas Kauno universiteto Teisės fakultete, 1938.
6. *Kurkietis Iz.*, Reikalinga mažamečių teismų reforma.—„Naujoji Romuva“, 1938.
7. *Kurkietis Iz.*, Nepilnamečių nusikaltėlių auklėjimo sistemos reforma ir mūsų kolonijų organizavimo pagrindai. Rankraštis, 1937.
8. *Pivoriūnas Z.*, Atostogaujančiųjų drausmės auklėjimo įstaigų auklėtinių priežiūra.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1940, Nr. 32, p. 58—62.
9. *Vabalas-Gudaitis J.*, Kriminalistinė tipologija.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1935, t. I, p. 161—166.

10. *Vabalas-Gudaitis J.*, Sinergatiška nusikaltėlių klasifikacija.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1936, Nr. 8, p. 49—54.
11. *Vabalas-Gudaitis J.*, Psichinio normalumo sąvoka ir kriminologinė normų reikšmė.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1938, Nr. 22, p. 165—170.
12. *Vabalas-Gudaitis J.*, Periferiškieji nusikaltėliai.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1937, t. III, p. 296—301.
13. *Vabalas-Gudaitis J.*, Penitencinės priemonės periferinio tipo nusikaltėliams.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1939, Nr. 25, p. 201—205.
14. *Zmuidzinavičiūtė G.*, Mūsų nepilnamečių nusikaltėlių drausmės auklėjimo įstaigos.—„Kriminalistikos Žinynas“, 1937, Nr. 17, p. 247—277.
15. *Эндзинас А.*, Психологическая типология несовершеннолетних преступников в буржуазной Литве. Вильнюсский гос. университет. Лит. республиканское отделение общества психологов. Материалы конференции психологов Прибалтики 17—19 июня 1966 г., Вильнюс, 1966, стр. 93—95.
16. Kalnaberžės ir kitų auklėjimo įstaigų statistinių 1925—1940 metų žinių byla asmeniniame autoriaus archyve.